

MAHİRƏ HÜSEYNOVA
filologiya elmləri doktoru, professor
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
huseynova.mahira@yandex.ru
<https://www.mahirahuseynova.com>

ATÇILIQ TERMINLƏRİNİN TÜRK DİLLƏRİNİN DİALEKTLƏRİNƏ İNTEQRASIYASI

Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişaf Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir – Qrant № EIF/MQM/Elm-Təhsil-1-2016-1(26)-71/07/5

Açar sözlər: *dialektlər, inteqrasiya, oğuz, qıpçaq, at*

Key words: dialects, integration, Oghuz, Kipchak, horse

Ключевые слова: диалекты, интеграция, огуз, кыпчак, лошадь

İstər tarixi, istərsə də müasir dövrdə türk xalqlarında müxtəlif təsərrüfat sahələri mövcud olmuşdur ki, bunlardan biri atçılıq hesab olunur. Türklərin gündəlik həyatında, məişətində, məşğuliyyətində atın da mühüm rolu olmuş, tarixən at türkün qanadı, arxası, dayağı olmuşdur. Müxtəlif dövrlərdə türk xalqları tərəfindən ata da müxtəlif adlar verilmiş və bu adların əksəriyyəti ümumtürk mənşəli olmaqla çox güclü və intensiv bir şəkildə türk xalqlarının dillərinə inteqrasiya edilmişdir. Müasir dövrdə bu inteqrasiyanın dialektoloji baxımdan araşdırılması zənnimizcə, olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdəndir. Qeyd etməliyik ki, Azərbaycan folklorunda at haqqında xeyli sayda deyim-duyumlar formalaşmışdır: *“Atdır muraddır, qadasın aldığı arvadır”*; *“At ıgıdın qanadıdır”*; *“At ıgıdın arxasıdır, dayağıdır”*; *“At türkün kanadıdır”*; *“İnsan muradına atla, quş amacına kanatla yetişər”* və s. Türk xalqlarının filologiyasında, folklorunda at kultu barədə çoxlu sayda elmi əsərlər yazılmış, məqalə və monoqrafiyalar çap edilmişdir. Buna baxmayaraq Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində atçılıq terminləri və onların türk dillərinə, dialektlərinə inteqrasiyası və yaxud areal məsələləri fundamental şəkildə araşdırılma obyektinə çevrilməmiş bir şəkildə qalmaqdadır. Bunu nəzərə alaraq biz bu məqalədə atçılıq leksikasının türk dillərindəki dialektal inteqrasiyasından bəhs etməyi zəruri hesab edirik.

Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrinə həsr olunmuş çoxlu sayda mənbələrdə atçılıqla bağlı xeyli sayda sözlər və terminlər də qeydə alınmışdır. Məsələn, M.Ş.Şirəliyev 1949-cu ildə çap etdirdiyi “Bakı dialekti”

əsrində həmin dialektə işlənən atçılıqla bağlı sözləri aşağıdakı leksik-tematik qruplara ayırmaqla təqdim etmişdir:

1. **At cinsləri:** *baytal* (dişi at); *qulan* (iki yaşlı dişi at); *qulança*; *qulun* (1 yaşlı dişi at); *day* (2 yaşlı erkək at); *dayça* (1 yaşlı erkək at); *kələ day* (3 yaşlı erkək at); *madyan* // *maydan* (dişi at)

2. **Nişanlarına görə at adları:** *ala*; *ala qaşqa*, *ala paça*, *qaşqa* (*alın ağ*), *kürən ağ yal*, *kürən qaşqa*, *səkil* (*ayağı ağ*), *səmənd ağ yal*.

3. **Rənginə görə at adları:** *ağ*, *al kəhər* (*açıq qırmızı*), *açıq boz*, *boz*, *qara*, *qara kəhər*, *qara gök*, *qara kürən*, *qızıl boz*, *dəmir gök*, *kəstənə mour*, *kəhər*, *kəhər səki* (*bədəni qırmızı*, *ayağı ağ*), *kürən* (*sarıya yaxın*), *qırmızı kürən*, *sarı kürən*, *mour at* (*tünd qırmızı*), *nəzəhri*, *sarı*, *sarı kürən*, *sarı səmənd*, *səmənd* (*açıq sarı*), *siçan rəngi at*, *çal at*.

4. **At yerləşləri:** *addımlı*, *qədəmli*, *qurd yerləşli*, *ibeyi* // *irbeyi* (*yorğadan yaxşı*), *yorğa*, *res* // *yortma*, *rəsağ*, *çaparaq*, *dörd əyağ*, *dörd yanın* (1, 223-224)

R.Rüstəmov Quba dialektində atçılığa aid söz və terminləri leksik-tematik istiqamətdə aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmışdır:

1. **Cinsinə görə at adları – erkəklər:** *dayça* (*bir yaşa qədər*), *day* (*bir yaşdan sonra*), *ərkeg at* (*üç yaşdan sonra*), *ayğır* // *eyğir*; *dişilər:* *qulança*, *qulun* // *qulan* (*ikiyaşar*), *dişi at* / *madyan* (*üç yaşdan yuxarı*), *baytal*.

2. **Rənginə və nişanına görə at adları:** *ağ*, *ala*, *açıq kəhər* // *gər*, *boz* // *buz*, *qara*, *qaşqa*, *dəmir rəng*, *kər* // *kəhər*, *kürən*, *güc*, *sarı*, *səmənd*, *səgül*, *siçan irəngi*, *təpəl*, *tox kər*, *çal*, *çil*, *güg*

3. **At yerləşlərinin adları:** *atdırma*, *bərk*, *yurğa*, *qurt yerışı*, *dördəyağ*, *əbəki* // *xırda yurğa*, *iris*, *yurğa*, *lort-lort*, *çaparaq*. (2, 205)

Atçılıqla bağlı bu terminlər və şivə sözlər Azərbaycan dilinin, o cümlədən türk dillərinin əksər dialekt və şivələrində işlənəndir. Bu şivə sözlərin az bir qismi istisnaqlı təşkil edir. Məsələn, **ayğır** sözü Qarabağ dialektində eyni formada işləndiyi halda, Quba dialektində **eyğır** şəklində işlənir, yəni *a – e* sait əvəzlənməsi ilə. Bu söz Türkiyə türkcəsində **beyqir**, qaqauz dilində **beygir**, türkmən dilində **ayğır** variantındadır. Moldoviya Respublikasında **beyqird** - **ətçilik** təsərrüfatı geniş yayılmışdır. Bu sahələ məşğul olanlara qaqauz dilində **beyqirdji** deyirmişlər. (3, 37) M.Quboqlu qeyd edir ki, qaqauz xalqının təsərrüfatında bu gün də **araba beyqiri**, **top beyqiri**, **xammal beyqiri**, **dermen beyqiri**, **ulaq beyqiri** kimi ifadələr işlədilir. (4, 217) **Ayqır** sözünün **xayqır** (x samitinin əlavəsi ilə) variantına altay, başqırt, qazax, qırğız, qaraqalpaq, kumık, noqay, tatar, türkmən, özbək, uyğur dillərində də təsadüf olunur. Bu söz tuva və xakas dillərində **askır** / **axsır** şəklində işlədilir. (3, 37)

Müqayisəli araşdırma yolu ilə digər atçılıq terminlərinin də türk dillərinin dialekt və şivələrində necə əks olunduğunu aşağıdakı şəkildə araşdırmağa cəhd edəcəyik:

Qulan – Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində “iki yaşlı dişi at” mənasında işlənir. Türk xalqlarının bəzilərində buna *vəhşi at* da deyirlər. Mənbələrdə qeyd edilir ki, bu söz monqol mənşəli *qula* sözündən əmələ gəlmişdir. Türk dillərinin bəzilərində *qula* “*səmənd at*” mənasında da işlədilir. Noqay və qırğız dillərində *qula* – *səmənd* mənasındadır. (3, 207) A.N.Kononovun fikrincə, *qulan* // *qulun adı qul, qula* və - (n) n, -n kiçiltmə bildirən şəkilçidən ibarətdir. (5, 133)

Fikrimizcə, A.N.Kononovun izahı doğrudur. Çünki *qulan* sözü Azərbaycan dilinin Bakı, Quba, Qazax, Şamaxı, Tovuz, Balakən, Cəbrayıl dialekt və şivələrində “at balası, ikiyaşar (bəzi rayonlarda üç, dörd yaşında) dişi at” mənasında işlənir: *-Bizim atın qulanı böyüyür (Balakən); -Bax, görərsən, bu qulan yaman at olajax (Cəbrayıl)* (10, 153)

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan dilinin Bakı və Quba dialektlərində *qulan* “iki yaşlı dişi at” mənasında işlənirsə, *qulun* həmin dialektlərdə, o cümlədən digərlərində “bir yaşlı dişi at” mənasını ifadə edir. Bu at adı noqay dilində *qulan*, qazax dilində *qulan*, özbək dilində *qulon* şəklindədir. Türk dillərinin müqayisəli leksikasına aid araşdırmalarda *qulan* sözünün monqol dilində də işləndiyi göstərilir və belə ehtimal edilir ki, monqol mənşəlidir. Müasir Azərbaycan dilində *qulan* şəklində işlənən bu söz başqırd, qaraqalpaq, kumık dillərində *kuli*, türkmən dillərində *kolun* formasında müşahidə olunur.

Qulan sözü türk dilinin Burdur, Muğla, Denizli, İsparta, Afyon, Balıkesir, Manisa, Konya, İzmir və s. şivələrində *kulun* şəklində işlənir. **Qulan** / **qulun** sözü eyni mənada “Kitabi Dədə Qorqud” dastanlarında da işlənir: “*Hey ana, Ərəbi atlar olan yerdə, Bir qulunu olmazmı olur?*” Bu söz eyni mənada qədim abidələrdə də işlənir: *Tağlır qulun irrır jondı* (2, 238)

Dayça – Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində həm *dayça*, həm də *day* sözü işlənir. *Dayça* sözünün də əsasında *day* sözü dayanır. Fikrimizcə, *dayça* sözünün sonundakı *ça* şəkilçisi kiçiltmə mənasını bildirir. Belə ki, dialekt və şivələrimizdə *dayça* “bir yaşlı erkək at”, *day* isə “iki yaşlı erkək at” mənasında işlənir. Göründüyü kimi, *dayça daydan* bir yaş kiçik olduğuna görə belə ad almışdır. *Dayça* sözü Azərbaycan dilinin əksər dialekt və şivələrində heç bir fonetik dəyişikliyə məruz qalmadan işlədilir. Lakin bu söz başqırd dilində və bu dilin dialektlərində *tay, dayra* şəkillərində müşahidə olunur. Bu söz türkmən dilində *tay, tayğıq*, özbək və uyğur dillərində *tay, tayzıq*, çuvaş dilində *tuxa*, noqay və tatar dillərində *tay*, yakut dilində *ty* variantında özünü göstərir.

Baytal - Azərbaycan dilinin Bakı və Quba dialektlərində “dişi at” mənasını bildirir. Qarabağ dialektində və Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialekt və şivələrində bu sözə təsadüf edilmir. Türkmənlərin, qaraqalpaqların, noqayların, özbəklərin, uyğurların atçılıq təsərrüfatında **baytal** sözündən daha çox istifadə olunur. Eyni zamanda bu xalqların atçılıq təsərrüfatlarında döl artırmaq üçün bu növ atlardan istifadə edilir.

Kələ day – Sintaktik üsulla yaranmış at növünün adıdır. Birinci növ ismi birləşmə modelindədir. Bu at adı Bakı dialektində “üç yaşlı erkək at” mənasında işlənsə də, Azərbaycan dilinin digər dialekt və şivələrində təsadüf edilmir. Birləşmənin birinci komponentindəki **kələ** sözü fikrimizcə, “iri, böyük” mənasındadır. Belə ki, bu at növü **day** və **dayçadan** bir yaş böyük olduğuna və eyni zamanda bədən quruluşu baxımından iri olduğuna görə belə ad almışdır. Türkmən dilinin dialekt və şivələrində bu at adı “**kele at**” şəklində işlənir.

Əmlik at – M.Falmer qeyd edir ki, bu at adı monqol mənşəlidir. Monqol dilində **emneğ** şəklində olan bu at adı “**vəhşi at**” anlamındadır. (7, 129) İ.Kazımov yazır ki, altay dilinə monqol dilindən keçmiş bu söz **əmdik** şəklindədir. **Əmlik** sözünü azərbaycanlılar **əmlik quzu**, **əmlik dana** birləşmənin tərkibində işlədirlər. Əti çox yumşaq, cavan olan quzuya **əmlik** deyirlər. Türk dilinin dialektlərində **emmik**, **emilik**, **eminik** sözləri də işlənir. Sözü etimologiyası “**əm**” (**əmmək**) feilindən götürülmüş və **lik** şəkilçisi qoşulmuşdur. (3, 205-206) İ.Q.Dobrodomov **əmlik** sözünün atçılıq təsərrüfatında tez-tez işləndiyini, cavan at mənasını kəsb etdiyini göstərir. (8, 253) Müasir Azərbaycan dilində “**əmlik quzu**” ifadəsi işlənsə də, “**əmlik at**” birləşməsi işlənmir. Çünki azərbaycanlılar nəinki əmlik atın ümumiyyətlə, atın müxtəlif növlərindən məişətdə yeyinti məhsulu kimi istifadə etmirlər. Qazaxlarda isə ən hörmətli, mötəbər qonağın qarşısına **əmlik atın** ətindən hazırlanmış müxtəlif növ xörəklər qoyulur.

Qara qul – Birinci növ ismi birləşmə modelinə malik olan bu at növünün adına Qarabağ dialektində rast gəlirik. Qarabağ dialektində Qara səmənd ata **qara qul** da deyirlər. Bu at növü rənginə görə belə ad almışdır. Qazax və qırğız dillərində də bu birləşmə **kara qula** şəklində və “qara səmənd at” anlamında işlədilir. Bu at rus dilinə **kara kulin** şəklində keçmişdir. Fikrimizcə, Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində rast gəlinən **qulan**, **qulança**, **qulun** kimi at növlərinin adlarının da əsasında **qul** sözü dayanır.

Qonur at – Azərbaycan dilinin əksər dialekt və şivələrində işlənməkdədir. Bu at növünün adı birinci növ ismi birləşmə modelindədir. Birləşmənin birinci tərəfi rəng anlamını ifadə edir. Şimali Türkmənistan dialektində **qonur** sözü **qovur** şəklində işlədilir. Bu söz qazax dilində **qoşur**, noqay və qırğız dillərində **qonur** formasında işlənir.

Qatır at – Azərbaycan dilinin bəzi dialekt və şivələrində *qatır* sözü işlənsə də, *qatır at* birləşməsi işlənmişdir. Atla eşşəyin törəməsindən yaranan *qatır* dağ yollarında yük daşımaq üçün ən sərfəli nəqliyyat vasitəsi hesab olunur. Bu heyvanın nəsil artırma qabiliyyəti yoxdur. Azərbaycan dilində bəzən bu sözdən ləqəb kimi də istifadə olunur. Məs.: *Qatır Məmməd, Qatır Fəsi və s.* *Qatır* sözü qazax və qırğız dillərində *qaqur, qatur* formalarında işlənir.

Çaparaq at – Azərbaycan dilinin Bakı dialektində bu at dörd əyağ, dörd yannı da adlandırılır. *Çaparaq at* birləşməsinin birinci komponentində işlənən sözün əsasında “*çapmaq*” feili dayanır. Sözüün sonundakı – arağ morfemi feildən sifət düzəldən şəkildədir. “Qırğız dilində, eləcə də digər qırçaq dillərində hazırda *erği, irği* sözləri işlədilir ki, bunların da mənası *çaparaq getmək, bərk sürmək, at yarışında iştirak etmək* və s. mənalara uyğun gəlir. Azərbaycan dilində yorğa sözü işlənir: *yorğa at*. “*Yorğa at*” atın bir növü. Altay dilində *arğymak*, qırğız dilində *arğun*” (3, 204) Azərbaycan dilinin Quba dialektində bu at *çaparaq*, Qarabağ dialektində *yorğa* adlanır.

Bədöy at – Birinci növ ismi birləşmə modelində olan bu at növünün adı Azərbaycan dilinin Qarabağ dialektində və Qərb qrupu dialekt və şivələrində də bu at növünün adına təsadüf olunur. Bu birləşmənin birinci komponentinin əsasında fars dilindən alınmalardan olan *bəd (pis)* sözü dayanır. Fikrimizcə, bu at növünün adı digər türk dillərinə ya inteqrasiya olunmamış, ya da ki, vaxtilə inteqrasiya edildiyinə baxmayaraq arxaikləşmiş və türk dillərində öz işləkliyindən qalmışdır. Quba dialektində bu söz *bədo* şəklində işlədilir: (İsmayılı rayonunda *Bədo* adlı su və yer adı) – *Bizdərdə tünd ata bədo at deyərdix*. R.Rüstəmov göstərir ki, *bədo* ən qədim və arxaik sözlərdən biridir. (Naxçıvan dialektində bu söz çox pis xəbər verən adama deyirlər) Bu söz *bədöy* şəklində “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında işlənmişdir: *Boynun uzun bədöy at vergil, minər olsun – hünərlidir; Bədöy atının boynun qucaqladı, yerə düşdü. Bədo // bədöy* sözü Şərqi qrupu dialekt və şivələrində də işlənir. (2, 232) Özbək tədqiqatçısı S.Tursunov “Лексические особенности дастана “Алпамыш” adlı namizədlik dissertasiyasında özbək dastanlarında əksini tapan at adları sırasında *bedov at* adını da qeyd almışdır. (9, 13) Qazax dialektində *bədöy* sözü “sağlam, qaçağan, köhlən at mənasında hal-hazırda da işlənir: -*Mən aşığı alı dayı, Söz deyər Alı dayı, Könlü bədöy istəyən, Vaxtında ala dayı.* (10, 68) Azərbaycan dilinin Tovuz şivəsində *bədöy* sözü tamamilə başqa mənada işlənir: çıxarmaq – hoqqa çıxartmaq: - Özünnən hoqqa çıxartma. (10, 68)

Kürən ağ yal – Azərbaycanın əksər bölgələrində at növlərinin bəziləri onların yalının rənginə görə adlandırılmışdır. *Səmənd ağ yal, səkil ağ yal* at növlərinin adları belələrindəndir. Səmənd və səkil sözləri bəzi türk dillərinin dialektlərində hal-hazırda da işlək vəziyyətdədir. Birləşmənin sonuncu

komponentdində işlənən *yal* sözü Azərbaycan dilinin əksər dialekt və şivələrində “*atın boynundakı tüklər*” mənasını bildirir. *Yal* sözü türkmən dilində *yal*, özbək dilində *yol*, qazax dilində *jal*, tatar dilində *yal*, başqırd dilində *yal*, tuva dilində *çel* fonetik dəyişikliklərlə işlənir. (2, 245) Qeyd etməliyə ki, *yal* sözü əksər dialekt və şivələrimizdə digər mənalar ifadə edən *yal* sözü ilə omonimləşir. Belə ki, bəzi dialekt və şivələrimizdə *yal* sözü “*itə verilən xüsusi yemək*” və bəzilərinə “*dağın döşü, düz yer*” anlamını bildirir.

Dunan atı – Sintaktik üsulla yaranmış at növünün adıdır. Bu at ikinci növ ismi birləşmə modelindədir. Birləşmənin birinci komponentində işlənən “*dunan*” sözü monqol mənşəlidir. Mənbələrdə göstərilir ki, qırğızlar bu cins ata “*üçyaşlı qırğız qoyunu*” deyirlər. Türklər bu ata “*dönen*” deyirlər, “*dördyaşlı at*”ı nəzərdə tuturlar. Altaylar *tönön / dönön* deyərkən *dördyaşlı dayça, day, daylaq, qulan*, qazaxlar *dönönşö “dördyaşlı dəvə”* anlayışını başa düşürlər. Beləliklə, *dönön* sözündəki *dö – dörd, ön* isə *heyvan* mənasında olub, türk dillərində atın adı kimi müxtəlif fonetik tərkibdə müşahidə olunmaqdadır. (3, 205) Bu söz göründüyü kimi, bir dildən digərinə inteqrasiya edildiyi halda, Azərbaycan dilinə və onun dialekt və şivələrinə transformasiya edilməmişdir.

Qulun – Bu söz Azərbaycan dilinin Qazax, Tovuz, Goranboy, Cəbrayıl, Biləsuvar dialekt və şivələrində “bir aylıq; dörd-beş aylıq at balası; biryaşar at balası” mənasında işlənir: - *Atımın bir qulunu da var (Goranboy); At ciccə doğdu dana, bir yaxşı qulunu da var (Tovuz)* (10, 155) **Qulun** sözü monqol, noqay, qırğız – *qula*, qazax dilində *qulun*, özbək dilində *qulon* şəklində işlənərkəndir.

Səkil – Azərbaycan dilinin Ağdaş, Şamaxı, Gəncə, Şəki, Bakı dialekt və şivələrində *səkil* sözü “ayaqları ağ at” mənasında işlənir: - *Bu atın dal ayağı səkildi; -Küçüklərin hamısı səkildi.*(10, 357) Sonuncu nümunədən də göründüyü kimi, dialekt və şivələrimizdə təkcə ata aid edilən söz deyildir. Belə ki, yuxarıda adları qeyd edilən dialekt və şivələrdə *səkil* sözü atla bərabər itə və müxtəlif heyvanların ağ rəngdə olanlarına aid edilir. *Səkil* sözü oğuz və qıpçaq dillərində çox da geniş bir şəkildə yayılmamışdır. *Səkil* sözü Gəncə dialektində “ən yaxşı, qiymətli” mənasında işlənərək başqa anlam kəsb edir və at adı ilə omonimləşir: - *Səkil* tikəni özüm yemədim, ona verdim. (10, 357) Beləliklə, bəşəriyyət tarixində ilk dəfə olaraq atı əhəlləşdirən türklər olmuş, lap qədim dövrlərdə ondan bu və ya digər məqsədlər üçün istifadə etmiş, onlar üzərində dərin müşahidələr aparmış və müşahidələrin nəticəsi olaraq atlara yaşlarına, əlamətlərinə, cinslərinə, qaçılarına, yerləşlərinə, güclərinə, nişanlarına görə rəngarəng adlar vermişlər. Elə buna görə də istər oğuz qrupu türk dillərinin dialektlərində, istərsə də qıpçaq qrupu türk dillərinin dialektlərində atçılığa aid sözlər xüsusi bir lay təşkil edir. Bu lay ortağ türk dillərinin dialektologiyasının leksik-semantik sisteminin çox maraqlı bir hissəsidir. Atçılığa aid leksik qatın tarixi

inkişafı göstərir ki, müəyyən dövrün, tarixi inkişafın və müəyyən zəruri ehtiyacın nəticəsi olaraq meydana gəlmiş bu dialektal laydan istər oğuzlar, istərsə də qırçaqlar əksər məqamlarda müştərək bir şəkildə istifadə etmişlər. Bu geniş bir dairədə istifadə ilə hər şeydən əvvəl inteqrasiya ilə bağlıdır və türk dillərinin dialektləri fonunda bu məsələləri geniş bir şəkildə araşdırmaq müasir dövrdə olduqca aktualıq kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Şirəliyev M. Bakı dialekti. Bakı, 1949.
2. Rüstəmov R. Quba dialekti. Bakı, 1961
3. Kazımov İ. Müasir türk dillərinin müqayisəli leksüikası. Bakı, 2010
4. Губогло М. Гагаузская терминология по скотоведству // Тюркская лексикология и лексикография. qrupu türk dillərinin dialektlərində, M., 1971
5. Кононов А.Н. Историческое развитие лексика тюркских языков. М., 1961
6. Шербак А.М. Названия домашних и дикий животных в тюркских языках / историческое лексика тюркских языков. М., 1961
7. Фальмерь.Этимологический словарь русского языка. П.Т: I-I. М., 1973
8. Добродомов И.Г.к этимологии марийского названия лотади / “Советское фиппо-угроведение”. Таллин. 1970
9. Турсунов С. Лексические особенности дастана “Алпамыш” АКД. Ташкент, 1990
10. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı, 1964

M.Huseynova

Horse-breeding terms of the integration of dialects of turkish language

Summary

Ancient Turks has become a people history of mankind human consciousness was created and from the time of formation with horse-breeding which is engaged in and they have continued this is a hobby at various times spreading in large areas too. That is why, belonging to the equestrian art widely used a large number of words Turkish peoples from one to another transformed, reserved over time these peoples in the dialectal fund. This article presents In the dialects of the Turkish language operable lexic units belonging to horseback phonetic features attention is paid, as it comes to the place to the dialectological semantics of these words attention

is paid and integration issues are purely rotten more. Of course, we must admit that, about comparative lexicon of Turkic languages in the works written in these matters little despite being reviewed dialectal direction almost, fundamental research not done and that is why, in dialects of Turkic languages backward. In our opinion, dialects of Turkic languages reflected and the time has come to compile between the Oghuz and the Kipchak Turks in a joint way processed thrown above as we have considered dialectological dictionary of words. We think fast execution of this work very urgent and important.

М.Гусейнова

**Интеграция коневодческих терминов в диалекты
тюркских языков
Резюме**

В истории человечества древние тюрки занимались коневодством со времен зарождения и формирования человеческого сознания и продолжали эту деятельность на больших территориях, где они распространялись в разные периоды. Именно поэтому большое количество слов, имеющих отношение к коневодству, передавалось от одних тюркских народов к другим, со временем сохранилось в диалектологическом фонде этих народов. В данной статье особое внимание уделяется фонетическим особенностям лексических единиц, относящихся к коневодству, по мере возможности рассматривается диалектологическая семантика данных слов и разрабатываются в основном вопросы интеграции. Конечно, мы должны признать, что несмотря на то, что в работах по сравнительной лексике тюркских языков данный вопрос рассматривался недостаточно, в диалектальном направлении не было проведено фундаментального исследования и, следовательно, диалектологические словари слов, которые являются архаичными или активными в диалектах тюркских языков, не были разработаны в историко-этимологическом направлении. По нашему мнению, пришло время составить диалектологический словарь слов, отраженный в диалектах тюркских языков и в терминах конного снаряжения, которые обычно используются между огузскими и кипчакскими турками. Мы считаем крайне необходимым и важным ускорить выполнение данной работы.

Rəyçi: Cəfər Cəfərov
Filologiya elmləri doktoru, professor